

Κεφάλαιο 36

Ενδεικτικοί διδακτικοί στόχοι

- Να πληροφορηθούν οι μαθητές και να εκτιμήσουν το έργο που πρόσφεραν στην πόλη τους οι σύγχρονοι Αθηναίοι και οι πρόγονοί τους.
- Να κατανοήσουν γιατί ο ρήτορας αναφέρεται κυρίως στα ειρηνικά επιτεύγματα των Αθηναίων και αποφεύγει να μιλήσει για τα πολεμικά τους έργα.
- Να επισημάνουν τη διαφορά του Έπιταφίου λόγου που εκφωνεί ο Περικλής από άλλους προγενέστερους.
- Να εκτιμήσουν τους λόγους για τους οποίους ο ρήτορας εξαίρει ιδιαίτερα το έργο των συγχρόνων του Αθηναίων.
- Να διακρίνουν τους στόχους που επιδιώκει ο ρήτορας με το «δεύτερο προοίμιο».

1. Ερμηνευτικές ερωτήσεις

1.1. Ερωτήσεις ανοικτού τύπου (ανάπτυξης και σύντομης απάντησης)

1. Ποιες περιόδους του αθηναϊκού παρελθόντος αναφέρονται στην ενότητα και ποιο έργο επιτελέστηκε κατά τη διάρκεια καθεμιάς;
2. Ποια είναι η προσφορά των πατέρων, όπως την προσδιορίζει ο ρήτορας;
3. Γιατί το έργο των πατέρων κρίνεται ανώτερο από το έργο των προγόνων;¹
4. Γιατί ο ρήτορας εξαίρει περισσότερο τη συμβολή των συγχρόνων του;
5. Γιατί το έργο των συγχρόνων είναι ανώτερο σε σύγκριση με το έργο των πατέρων;²
6. Ποια είναι τα βασικά στοιχεία που συνθέτουν το μεγαλείο μιας πόλης, σύμφωνα με το κείμενο;
7. Γιατί ο ρήτορας δηλώνει τα επιμέρους στοιχεία του αθηναϊκού μεγαλείου και πώς τα συνδέει με τον έπαινο των νεκρών;³
8. Για ποιο λόγο ο Περικλής δηλώνει ότι δε θα αναφερθεί στα επιθετικά και αμυντικά έργα των προγενεστέρων;
9. Να σχολιάσετε την αξιολογική διαβάθμιση των γενεών από τον Περικλή.⁴

10. Να αναφέρετε τους λόγους για τους οποίους, σύμφωνα με το ρήτορα, πρέπει να τιμούνται οι πρόγονοι.
11. «τά δέ πλείω αὐτῆς ἡμεῖς οἶδε οἱ νῦν ἔτι ὄντες μάλιστα ἐν τῇ καθεστηκυῖα ἡλικίᾳ ἐπηυξήσαμεν καί τήν πόλιν τοῖς πᾶσι παρεσκευάσαμεν καί ἐς πόλεμον καί ἐς εἰρήνην αὐταρκεστάτην». Να αναφέρετε τα στοιχεία που επιδιώκει να τονίσει ο Περικλής με την παραπάνω φράση.
12. Ποια επιτεύγματα της Αθήνας υπονοεί ο Περικλής με τη φράση «ἤλθομεν ἐπ' αὐτά»; ⁵
13. «ὧν τά μὲν κατά πολέμους ἔργα, οἷς ἕκαστα ἐκτῆθη»: Σε ποιας γενιάς τα πολεμικά έργα αναφέρεται εδώ ο ρήτορας; ⁶
14. «ἀπό δέ οἷας ... καί μεθ' οἷας ... καί ἐξ οἷων»: Τι επιθυμεί να τονίσει ο ρήτορας με αυτόν τον εκφραστικό τρόπο;
15. Ποιο περιεχόμενο δίνει ο Περικλής στις λέξεις «ἐπιτήδευσις», «πολιτεία» και «τρόποι»; ⁷
16. Ποια καινοτομία παρατηρούμε στο κεφάλαιο 36 σε σύγκριση με άλλους επιταφίους; ⁸
17. Να σχολιάσετε τον τρόπο με τον οποίο ο Περικλής δηλώνει τις τρεις γενιές, αφού επισημάνετε τις σχετικές φράσεις του κειμένου. ⁹
18. Το κεφάλαιο 36 χαρακτηρίζεται από πολλούς μελετητές ως δεύτερο προοίμιο. Να αναφέρετε τα σημεία του κειμένου που συνηγορούν για την ορθότητα αυτής της άποψης.
19. «τήν γάρ χώραν οἱ αὐτοί αἰεὶ οἰκοῦντες διαδοχῇ τῶν ἐπιγιγνομένων»: Ποιο στοιχείο τονίζεται στην παραπάνω φράση και τι επιδιώκει με την αναφορά αυτή ο Περικλής; ¹⁰
20. Σε ποιες διαπιστώσεις οδηγούμαστε από το περιεχόμενο του κεφαλαίου 36 για το ήθος και τις ηγετικές ικανότητες του Περικλή;

1.2. Συνδυασμός ερωτήσεων σύντομης απάντησης και ελεύθερης ανάπτυξης

1. α) Η «ἐπιτήδευσις», η «πολιτεία» και οι «τρόποι» αφορούν μια συγκεκριμένη γενιά ή όχι;
- β) Να αιτιολογήσετε τη γνώμη σας. ¹¹

2. Λεξιλογικές - Σημασιολογικές ασκήσεις

1. Να συνδέσετε κάθε ρήμα της στήλης Α με το συνώνυμό του στη στήλη Β και με το αντίθετό του στη στήλη Γ.

A	B	Γ
ἔρχομαι	παρέχω	πολεμῶ
δίδωμι	προστίθημι	στερῶ
αὐξάνω - αὕξω	προασπίζω	κρύπτω
κτῶμαι	ἀφικνοῦμαι	σμικρύνω
ἀμύνω	γιγνώσκω	ἀπόλλυμι
οἰκῶ	σημαίνω	φεύγω
οἶδα	ἔχω	ἀποδημῶ
δηλῶ	ὀμιλῶ	σιγῶ
λέγω	διαμένω	ἀγνοῶ

2. Να συνδέσετε τα ρήματα της στήλης Α με τα παράγωγά τους στη στήλη Β.

A	B
λείπω	δεκτός
	λείψανο
	σύστημα
	σταθμός
ἔρχομαι - εἶμι	δώρο
	διάδοχος
	λοιπός
ἴστημι	στήλη
	δόση
	εισιτήριο
δέχομαι	λειψός
	σταθερός
	δοχείο
δίδωμι	ιστός
	δωρεά

3. Στη στήλη Β του παρακάτω πίνακα να γράψετε αντίστοιχα τα ρήματα (απλά ή σύνθετα) της αρχαίας ελληνικής από τα οποία παράγονται οι λέξεις της στήλης Α.

A	B
πρόγονος	
μνήμη	
διαδοχή	
ἀρχή	
ἐπιτήδευσις	
τρόπος	
ἀπρεπής	
ξύμφορος	

4. Να γράψετε στην αρχαία ελληνική τα αντίθετα των παρακάτω λέξεων.

A	B
ἄρχομαι (= αρχίζω)	
μνήμη	
ἔπαινος	
μᾶλλον	
νῦν	
τά πλείω	
προθύμως	
ξύμφορον	

5. Να γράψετε τη σημασία των ρημάτων.

- δημηγορέω-ῶ:.....
- ἰσηγορέω-ῶ:.....
- συνηγορέω-ῶ:.....
- μακρογορέω-ῶ:.....
- κατηγορέω-ῶ:.....

2.1. Άσκηση σύζευξης

Να συνδέσετε τα γράμματα της στήλης Α με τους αριθμούς της στήλης Β. (Δύο στοιχεία της στήλης Β περισσεύουν).¹²

A	B
α) οὐκ ἀπόνως	1. μεταφορά
β) ἀπό οἴας ... καί μεθ' οἴας ... καί ἐξ οἴων	2. βραχυλογία
γ) πρὸς οἷς ἐδέξαντο	3. αντίθεση
	4. παρήχηση
	5. σχῆμα λιτότητος

3. Εργασίες για το σπίτι

1. ἐπιτήδευσις - πολιτεία - τρόποι: Να ερμηνεύσετε τους όρους με αναγωγή στην εποχή μας και να γράψετε τη σημασία τους για τη διαμόρφωση του ήθους των πολιτών.
2. Να γράψετε τις βασικές ιδέες που αναπτύσσονται στο κεφάλαιο 36.
3. Να εντοπίσετε το σημείο του κειμένου, όπου ο ρήτορας τονίζει την καταγωγή των Αθηναίων και να συγκρίνετε την άποψή του αυτή με το παρακάτω απόσπασμα:

«τῆς δέ εὐγενείας πρῶτον ὑπῆρξε τοῖσδε ἢ τῶν προγόνων γένεσις οὐκ ἔπηλυς οὔσα, οὐδέ τούς ἐγγόνους τούτους ἀποφηναμένη μετοικοῦντας ἐν τῇ χώρᾳ ἄλλοθεν σφῶν ἠκόντων, ἀλλ' αὐτόχθονας ὑπό καί τῷ ὄντι ἐν πατρίδι οἰκοῦντας καί ζῶντας, καί τρεφομένους οὐχ ὑπό μητριᾶς ὡς οἱ ἄλλοι, ἀλλ' ὑπό μητρός τῆς χώρας ἐν ἧ ὄκουν, καί νῦν κείσθαι τελευτήσαντας ἐν οἰκείοις τόποις τῆς τεκούσης καί θρεψάσης καί ὑποδεξαμένης». (Πλάτωνος Μενέξενος, 237 b-c).

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

- ¹ Η υπεροχή που αναγνωρίζει ο ρήτορας στους πατέρες σε σύγκριση με τους προγόνους είναι απροσδόκητη. Γιατί αφενός η γενιά των πατέρων καλύπτει μια μικρή χρονική περίοδο (479-445 π.Χ.), αφετέρου δεν έχει να επιδείξει τόσο αξιόλογο έργο όσο οι πρόγονοι. Ο Περικλής όμως εκτιμά ότι η ίδρυση της ηγεμονίας της Αθήνας από τους πατέρες έχει ιδιαίτερη σημασία. (Βλ. και Ι. Μπάρμπα, ό.π., σ. 116).
- ² Διότι η γενιά των συγχρόνων, στην οποία ανήκει και ο Περικλής, συνεχίζοντας το έργο των προγόνων κατέστησε την Αθήνα τόσο ισχυρή, ώστε και πολέμους νικηφόρους να διεξάγει και να απολαμβάνει του σεβασμού εχθρών και φίλων και να διαθέτει αυτάρκεια αγαθών σε όλες τις καταστάσεις.
- ³ Τα επιμέρους στοιχεία (*ἐπιτήδευσις* - *πολιτεία* - *τρόποι*) αποτελούν το κεντρικό θέμα του Επιταφίου. Πρόθεση του ρήτορα ήταν να παρουσιάσει τον ηρωισμό των νεκρών ως αποτέλεσμα όλων αυτών των στοιχείων που συνθέτουν το μεγαλείο της Αθήνας. Οι αρχές και τα ιδεώδη της αθηναϊκής δημοκρατίας διαμορφώθηκαν με βάση το πλαίσιο της δημόσιας και ιδιωτικής ζωής στο οποίο ανήκουν και οι προκείμενοι νεκροί.
- ⁴ Με την αξιολογική διαβάθμιση των γενεών: α) τηρεί την παράδοση στον επιτάφιο λόγο του και επαινεί τους προγόνους, β) παρουσιάζει τη γενιά της πεντηκονταετίας 479-431 π.Χ. ως δημιουργό μιας λαμπρής πόλης, χωρίς να αρνείται πως το μεγαλείο της Αθήνας είναι αποτέλεσμα συνεισφοράς όλων των γενεών. Οι ακροατές του Περικλή είναι ανάγκη να θυμούνται το μεγαλείο της Αθήνας.
- ⁵ Η φράση «*ἤλθομεν ἐπ' αὐτά*» παραπέμπει στη διαμόρφωση της αθηναϊκής ηγεμονίας, στην επιτυχή αντιμετώπιση των εχθρών, στην αυτάρκεια της πόλης και σε περίοδο πολέμου και σε περίοδο ειρήνης.
- ⁶ Αντιμετωπίζουμε δυσκολίες να κατανοήσουμε σε ποιους ακριβώς αναφέρεται εδώ ο Περικλής. Οι μελετητές του Θουκυδίδη έχουν διατυπώσει για το συγκεκριμένο θέμα απόψεις που συγκρούονται μεταξύ τους. Αρκετοί πιστεύουν ότι με το ὄν δηλώνονται οι πατέρες και οι σύγχρονοι μαζί. Ο Ι. Θ. Κακριδής υποστηρίζει ότι «αν από την αρχή της φράσης ο Περικλής είχε στο νου του τη δεύτερη και τρίτη μαζί ομάδα, όχι την τελευταία μόνο ή και τις τρεις, η διατύπωσή του θα ήταν εντελώς διαφορετική ... Καταχτητικούς όμως πολέμους πριν από το 480 δεν έχουν να παρουσιάσουν οι Αθηναίοι. Μόνη λοιπόν δυνατότητα θα έλεγε κανείς, πως έμεινε, το ὄν να αναφέρεται στην τωρινή αποκλειστικά γενιά. Κι όμως πρέπει, νομίζω, ν' αποδοθεί και στις τρεις μαζί ομάδες. Αν το περιορίζαμε στο τελευταίο μέλος, θα έμεναν έξω οι επιθετικοί αγώνες των Αθηναίων από το

